

EDUCATIEF

PAKKET

ENSOR

VIERDE, VIJFDE EN ZESDE MIDDENBAAR

**MAAK KENNIS
MET HET WARE GELAAT
VAN DE MAN
MET DE VELE MASKERS**

Beste leerkracht,

In 2024 is het 75 jaar geleden dat James Ensor overleed. Het Ensorjaar brengt een eerbetoon aan de Belgische grootmeester. In december 2023 startte het Ensorjaar in zijn geboortestad **Oostende** met een stadsfestival dat het ware gelaat van 'de man achter de maskers' laat zien. In september 2024 neemt **Antwerpen**, de stad met de grootste Ensorcollectie ter wereld, de fakkel over.

Voor het basisonderwijs en het secundair onderwijs ontwikkelde mu-zee-um vzw **lespakketten met informatieve en creatieve activiteiten**. We moedigen de leerkrachten aan om zeker **een bezoek te brengen aan het Ensorhuis en/of Mu.ZEE Oostende**. Het Ensorhuis bestaat uit de authentieke woon- en werkplek van de kunstenaar. Verder zijn er nog belevingsruimtes waarbij o.a. Ensors schilderijen tot leven worden gewekt en je een inkijk krijgt in zijn atelier. Alles heel laagdrempelig. Met *Rose, Rose, Rose à mes yeux, James Ensor en het stilleven in België 1830-1930* brengt **Mu.ZEE Oostende** de eerste tentoonstelling (nog tot 24.04.24) volledig gewijd aan de stilleven van de kunstenaar. Deze expo toont hoe Ensor het 19de-eeuwse stilleven interpreteert en verder doet evolueren. Er is ook werk te zien van zijn voorlopers en tijdgenoten.

Bij de kunsteducatieve organisatie **mu-zee-um vzw** kan je altijd terecht voor rondleidingen en workshops 'op maat'. Ensor neemt een prominente rol in haar uitgebreid aanbod voor een bezoek aan Mu.ZEE of het Ensorhuis. Na of voor een een klasbezoek aan Mu.ZEE of het Ensorhuis kan je met de klas in mu-zee-um terecht in LABO voor een inspirerend Ensor-atelier!

In het Ensorhuis en Mu.Zee zijn er ervaren gidsen die alle leeftijden meenemen op een boeiende trip. **Van plan een rondleiding te boeken?** Dan stellen we voor om vooraf de activiteit over het leven van Ensor eerst uit te voeren als voorbereiding op je bezoek. Deel dit ook mee vooraf. De overige activiteiten zien we eerder als naverwerking.

We beseffen heel goed dat er in een derde graad secundair weinig ruimte is voor veel extra's. Daarom zijn onze **lessuggesties eerder beperkt**.

De lessuggesties beperken we tot twee activiteiten: een leesverhaal over leven en werk van Ensor en een reeks suggesties (vrijblijvend en kunnen leerlingen makkelijk als een opdracht thuis uitvoeren) om naar aanleiding van het verhaal of naar aanleiding van het bezoek aan het Ensorhuis, Mu.ZEE of mu-zee-um creatief met enkele thema's rond de Meester Schilder aan de slag te gaan.

De grootste aandacht gaat uit naar het opzetten (op vrijwillige basis en buiten de schooluren) van een kunstzinnige activiteit rond de figuur van Ensor. Dit kan dan bijvoorbeeld als een 'uitsmijter' op het einde van het schooljaar aan de volledige scholengroep worden gepresenteerd in de vorm van een vrij podium, tentoonstelling, dansperformance, dramamoment of een mediapresentatie met film of foto.

Aangezien deze activiteit niet in lesverband gebeurt, kun je als leerkracht alleen maar een begeleidende coach op afstand zijn. Wat op zich niet fout is. Je kunt deze kunstzinnige activiteit ook zien als 'wij jongeren deden dit helemaal op ons eentje!'. En dat werkt uitstekend bij jongeren.

Campagnebeeld 'Rose, Rose, Rose à mes yeux, James Ensor en het stilleven in België 1830-1930' in MuZEE Oostende

DE ACTIVITEITEN VOOR

VIERDE, VIJFDE EN ZESDE SECUNDAIR

1. NEDERLANDS: INFO OVER HET LEVEN VAN JAMES ENSOR

P 5

Jongeren lezen de tekst over James Ensor en maken op die manier kennis met de belangrijkste levensfasen van de kunstschilder. De prenten (in bijlage op A4 formaat en eventueel door de leerkracht te vergroten) focussen enerzijds op zijn minder bekende en bekende periodes. Van zijn opleiding in de Academie van Brussel tot zijn periode van roem in binnen- en buitenland. Na het lezen van het verhaal suggereren we een bezoek aan **Rose, Rose, Rose à mes yeux, James Ensor en het stilleven in België 1830-1930 in Mu.ZEE Oostende**, de eerste tentoonstelling volledig gewijd aan de stilleven van Ensor. Deze tentoonstelling kan met een gids worden bezocht. Jongeren die meer uit zijn op het belevingselement rond de figuur van Ensor kunnen terecht in het **Ensorhuis**. Daar maken ze kennis met de authentieke woon- en werkplek van de kunstenaar. Verder zijn er nog belevingsruimtes waarbij o.a. Ensors schilderijen tot leven worden gewekt en je een inktijk krijgt in het atelier van de grootmeester. Ook dit huis kan met een gids worden bezocht. Een workshop in het LABO van **mu-zee-um** brengt de wereld van Ensor dichterbij.

P 27

2. NEDERLANDS: CREATIEVE VERWERKING VAN DE GELEZEN TEKST OF (ONDER VOORBEHOUD) CREATIEVE VERWERKING VAN HET BEZOEK AAN DE TENTOONSTELLING IN MU.ZEE OF HET ENSORHUIS

Uit de impressies na het lezen van het verhaal en/of het bezoek aan het Ensorhuis of Mu.Zee Oostende kiezen de leerlingen per twee of per drie een creatieve werkvorm rond de domeinen beeld, muziek, drama, dans of media. Het liefst koppelen we hieraan een presentatiemoment waarbij de leerlingen hun creatief onderzoek met andere leerlingen delen. Maar dit is uiteraard facultatief.

P 33

3. KUNSTZINNIGE ACTIVITEIT ONTWERPEN

Op basis van het aanbod (verhaal, creatieve verwerking en het eventuele bezoek) bedenken leerlingen een creatief concept. Het bedenken, voorbereiden en presenteren gebeurt buiten de schooluren. De presentatie kan bijvoorbeeld gebeuren op een schoolfeest, een vrij podium of een afscheidsviering van hun jaar. Hoe zo'n kunstzinnig project door de leerlingen wordt opgezet, wordt stapsgewijs uitgelegd.

P 35

4. EVALUATIE

P 37

5. DOELSTELLINGEN

Voor de leerkracht en de leerlingen

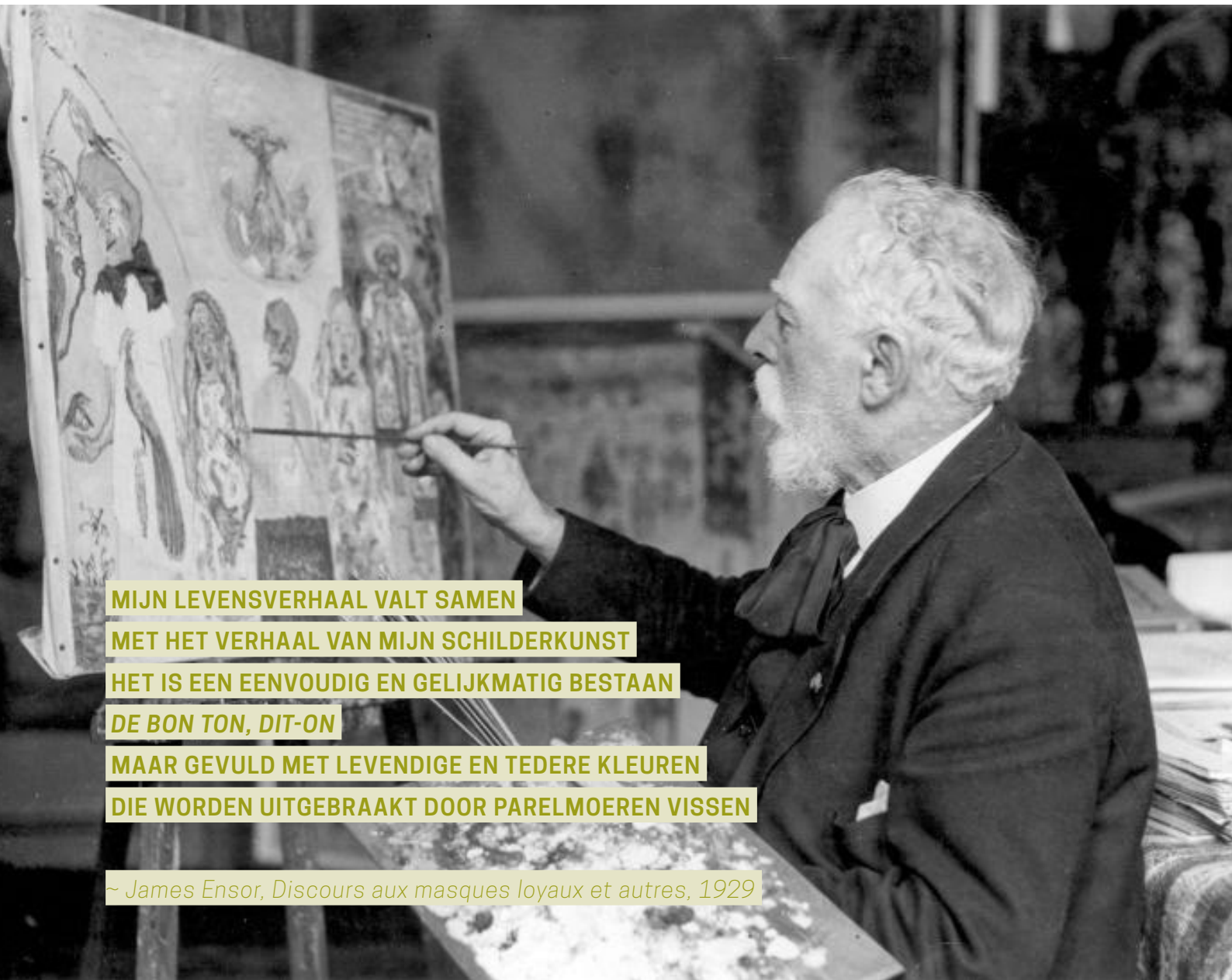
ACTIVITEIT 1: NEDERLANDS - INFO OVER HET LEVEN VAN JAMES ENSOR

Lesdoelen: Zie pagina 37.

Materiaal: Leesverhaal met bijhorende beelden van schilderijen van Ensor

- Lesverloop:**
- Lezen van het verhaal
  - Nagesprek
  - Bespreken van creatieve verwerkingsopdrachten (zie ACTIVITEIT 2)
  - Eventueel bezoek aan het Ensorhuis of Mu.Zee

OP BEZOEK BIJ JAMES ENSOR

MIJN LEVENSVERRHAAL VALT SAMEN
MET HET VERHAAL VAN MIJN SCHILDERKUNST
HET IS EEN EENVOUDIG EN GELIJKMATIG BESTAAN
DE BON TON, DIT-ON
MAAR GEVULD MET LEVENDIGE EN TEDERE KLEUREN
DIE WORDEN UITGEBRAAKT DOOR PARELMOEREN VISSSEN

~ James Ensor, *Discours aux masques loyaux et autres*, 1929

IN OOSTENDE, ZOEKEND NAAR HET LICHT

Een blik vanuit zijn atelier op de Vlaanderenstraat naar een optocht die aan de gang is. Wonderlijk hoe hij met details en kleuren in dit werk weet te spelen.

James Ensor, Muziek in de Vlaanderenstraat, 1891 KMSKA

Als echte Oostendenaar vond Ensor inspiratie voor zijn werken in de gebouwen, de mensen, de haven. Kortom alles wat leefde in de kuststad, zijn thuisstad. Hij werd ook sterk beïnvloed door de sfeer van carnaval. Gemaskerde mensen en stoeten kwamen vaak voor in zijn kunstwerken.

Hij was best trots dat hij van Oostende was. Toch voelde hij zich vaak een buitenbeentje en wat uitgesloten door de Oostendenaars. Zelfs door de andere artiesten uit zijn tijd. Zijn nieuwe stijl en gedurfde onderwerpen werden niet altijd begrepen of gewaardeerd. Toch bleef hij, met uitzondering van drie jaar in Brussel, zijn hele leven in Oostende wonen en werken. Ensors liefde voor Oostende kwam ook tot uiting in zijn landschapsschilderijen, waarin hij de zee, de stranden, de landschappen rond de stad vastlegde. Die landschappen wist hij perfect weet te geven in een prachtig spel van kleur, licht en schaduw.

Vanuit zijn studio ingericht op de zolder van zijn woning aan de Van Iseghemlaan en de Vlaanderenstraat in Oostende, had Ensor een niet te evenaren zicht over de daken van zijn thuisstad en over het leven in de straten.

EEN JONG TEKENTALENT

De kleine James groeide op in het winkeltje van zijn ouders, oom en tante. Daar verkochten ze souvenirs, schelpen, Chinese vazen en allerlei snuisterijen zoals carnavalsmaskers. Af en toe hielp James mee in de winkel. Hij was nog maar 15 jaar wanneer hij met verf, penseel en stukken karton de duinen introk en de natuur schilderde. Toen al viel hem het licht op. Het licht aan de kust, de lucht, de zon die door de wolken priemt. Hij vond het heel bijzonder en dat zal hij zijn hele leven lang vinden. Iedereen uit de omgeving van de jonge Ensor vond dat hij naar de tekenschool moest. Dat wordt een van de betere academies van het land: de kunstacademie in Brussel. Daar werd hij bewonderd voor zijn tekentalent. Maar over zijn schilderijen waren de leraars verdeeld. Ensor moest onder andere naar levend model tekenen en hij had meer zin om andere onderwerpen in zijn kunst te verwerken. Hij wou vooral zijn ding doen maar dat vonden de leraars niet altijd fijn. Wat ontgoocheld in de school besliste Ensor na drie jaren academie om voortaan zijn eigen fantasie te volgen. Hij keerde voorgoed terug naar Oostende op zoek naar het licht, de bijzondere kleuren en zijn onderwerpen die hij wilde laten zien.

Dit schilderij, naar levend model, maakt Ensor in de teken-academie van Brussel. Op zich had hij weinig voeling met dit soort schilderijen. Later zal hij zijn maskers en de vogel aan het schilderij toevoegen. Wat hem dan weer meer pleziert.

James Ensor, Maskers bekijken een zwarte goochelaar, ca. 1878-1879, Privé-verzameling.

Zijn familie, Engelse vader en Belgische moeder, heeft een eigen souvenirwinkel in Oostende en verhuurde kamers aan zomergasten. Wanneer het even kon, nam hij een schetsboek en tekende de mensen op straat of die de winkel bezochten: silhouetten in de regen, een trekpaard, dames in elegante jurken, mannen met hoge hoeden. Of hij schetste zijn familie en de voorwerpen in zijn eigen huis: moeder en zus die thee dronken of borduurden.

James had een grote belangstelling voor de voorwerpen uit het Verre Oosten die zijn tante Mimi bestelde voor de winkel. Deze 'chinoiserieën', zoals hij ze noemde, verschenen regelmatig in zijn tekeningen en stillevens: theepotten uit Korea, Chinese vazen, Japanse waaiers. Het zijn vooral de felle kleuren in deze voorwerpen die zijn aandacht vroegen. Maar ook de bizarre, draakachtige motieven uit de Japanse prenten en bijzondere maskers fascineerden Ensor geweldig.

James Ensor, Stilleven met Chinoiserieën, 1906, KMSKA

ZIJN ATELIER

Ensor schilderde op een zolder van het huis waar hij eerst woonde. Toen hij verhuisde naar het statige herenhuis in de Vlaanderenstraat werkte hij meer in het salon. Daar ontving hij ook zijn bezoek: vrienden maar ook personen die geïnteresseerd waren in zijn schilderijen en prenten. Ensor schilderde veel en vlug. En alle schilderijen kwamen aan de muren te hangen. Maar hij had al snel plaats te kort. Gelukkig verkocht hij ook wat werk. Sommige schilderijen bleven lange tijd in zijn atelier liggen. Hierdoor kon hij composities nog herwerken. Want dat deed de kunstenaar vaak. Hij herwerkte of overschilderde meerdere schilderijen. Dat weten we uit onderzoek. Soms was er een volledige overschildering, soms was het maar gedeeltelijk en heel vaak voegde hij er nog details aan toe. Dat laatste deed Ensor om het schilderij wat op te frissen alvorens het te verkopen of tentoon te stellen.

Anoniem, James Ensor in zijn atelier, 1900, Collectie Mu.ZEE bibliotheek Oostende - Stad Oostende

James Ensor schilderde, tekende en etste veel zelfportretten. Het was een manier om zichzelf in vraag te stellen. Humor en zelfspot waren nooit ver weg.

Het bekendste zelfportret is wellicht wel 'Zelfportret met bloemenhoed'. Eerst was dit bedoeld als een heel serieus zelfportret van een zelfverzekerde kunstenaar die zich naar je toe draait en je recht in de ogen aankijkt. James Ensor was 23 jaar op dat moment. Het krullende snorretje en de kleurige bloemenhoed met de lange paarse pluim schilderde hij er pas tien jaar later bij. Een grapje van de kunstenaar of een verwijzing naar een ander portret, die van de bekende schilder Rubens. Die had op dat zelfportret ook een krulsnor en een hoed op.

James Ensor, Stilleven met bloemenhoed, 1883, Mu.ZEE Oostende

EEN TOVENAAR MET LICHT EN KLEUREN

James Ensor vond het licht een levend wezen. Ooit zei hij hierover. „Ik heb geen kind. Het licht is mijn dochter.” Nog over het licht zei Ensor ooit: „En opeens komt het licht binnenhuppelen, als een kind dat tafels omvergooit, flessen en glazen vervormt, ramen en vaatwerk aan scherven gooit.”

Hij gebruikt de kleuren en technieken voor het licht van de impressionisten zoals Monet, Manet, Renoir en Degas van wie hij ook werk in het echt zag. Die kennismaking met de impressionisten deed Ensor een nieuwe weg ingaan waarbij licht en kleur ontzettend belangrijk werden voor hem.

In het schilderij 'Adam en Eva uit het paradijs verjaagd' zien we hoe Ensor met licht kan spelen. Adam en Eva kun je nauwelijks herkennen. Alle aandacht gaat naar het kleurrijke licht. Alsof God boos is op zijn mensenkinderen en ze daarom uit het paradijs verjaagt.

Wanneer hij begint aan dit werk laat hij vrienden weten: „Hoe het met dit schilderij zal aflopen weet ik niet. Ik ben vooral tevreden over de hemel, die is fonkelend.”

James Ensor, Adam en Eva uit het paradijs verjaagd, 1887, KMSKA

Toen Ensor pas begon te schilderen waren zijn kleuren vrij donker. Later koos hij meer kleuren die levendig en vrolijk waren.

De meester kiest voor zachte, heldere kleuren en dunne, lange penseelstreken. Hij ontdekt dat een schilderij meer natuurgetrouw lijkt als het minder precies is geschilderd. Lijnen en vormen vervagen, diepte en volume moeten wijken. Zijn aandacht gaat volop naar de weergave van licht en kleur. Hij wil niet langer de werkelijkheid zelf uitbeelden, maar zijn persoonlijke ervaring van die werkelijkheid.

Bekijk de kleuren in de lucht van dit schilderij. Of de verschillende tinten in het gras vooraan. Te vrolijk, te veel kleur, vonden veel mensen over dit zicht op Mariakerke. Maar die mensen vond Ensor zelf heel saai. En hij bleef toch maar zijn zin doen.

James Ensor, Gezicht op Mariakerke, 1901, Mu.ZEE Oostende

James Ensor, Burgersalon, 1881, KMSKA

James Ensor, Burgersalon, 1911, Clemens-Sels-Museum, Neuss

Ensor was bekend voor zijn kritiek op het burgerlijke milieu. In 'Burgersalon', een werk uit 1881 is dit nog niet van toepassing. Wel integendeel. De nadruk ligt hier op de slaperige sfeer in het huis waar Ensor woonde. Het lijkt bijna een stilleven met versteende figuren. Het werk hoort duidelijk thuis binnen de stijl van het Realisme. Zijn figuren worden afgebeeld in hun vertrouwelijke omgeving. Ze zijn bezig met hun dagelijkse taken. Maar Ensor voegt er wel een impressionistische touch aan toe.

In 1911 maakt hij een nieuwe versie van 'Burgersalon'. Helemaal in de stijl die hem toen bezighield. Geen schemering meer door de zware gordijnen die het zonlicht filteren, niks benauwends. Het werk baadt in licht. De kleuren ademen zomer.

Die evolutie van donkere kleuren en in duister gehuld licht naar felle kleuren en transparant licht zien we ook bij Ensors stillevens. Wanneer het even rustig was in huis, nam hij zijn schetsboek en tekende hij de vele voorwerpen, zoals een kast, een vaas of een kopje koffie. Alles tekende hij over en naast elkaar. Soms koos hij voor een detail. Voor de jonge Ensor waren het oefeningen in het weergeven van vorm, diepte, licht en schaduw.

Voor het gesloten karakter van James Ensor is het stilleven een dankbaar onderwerp. Hij hoeft het huis niet uit. Hij plaatst een of meerdere voorwerpen voor zijn schildersezels en hij kan beginnen. Voorwerpen in overvloed. Alles heel vaak in een duister licht zijn gehuld.

In het begin gaat zijn aandacht voor de stillevens vooral naar alledaagse dingen zoals groenten, bloemen, vlees en vis die samen met de schelpen en de oosterse objecten uit de winkel van zijn moeder kwamen. Het stilleven (zoals hier 'De rog, 1882, KMSKA) blijft vrij klassiek en de voorwerpen zijn vaak omgeven door een donker licht.

Later gaat de kunstenaar meer op zoek naar vreemde en grootse voorwerpen voor zijn stillevens zoals oosterse waaiers en maskers, Chinese vazen en andere sfeervolle voorwerpen. Altijd blijft Ensor aandacht hebben voor een goeie weergave van de voorwerpen. Vorm, kleur en licht kloppen. Maar zijn stillevens roepen nu meer een droomwereld op.

INTRIGERENDE MASKERS, HUMOR EN SPOT

In de latere kunstwerken van James Ensor komen maskers, geraamtes en fantasiefiguren vaker voor. Inspiratie voor deze vreemde onderwerpen vindt hij in de souvenirwinkel van zijn familie. Zijn huis en atelier staan en hangen vol met carnavalsmaskers, exotische schelpen, opgezette dieren, chinoiserieën en schedels. Maar ook de Oostendse carnavalsoptochten en het jaarlijkse carnavalsbal Bal du Rat Mort geven de kunstenaar ideeën.

Waarom die maskers? Zijn ze bedoeld als grap? Want maskers en carnaval zijn best vrolijk. Is het voor hem een ideaal onderwerp om met veel kleur te werken? Of wil hij tonen dat maskers ook iets griezeligs hebben? Of is het een manier om te spotten met mensen? Wellicht zijn alle hier vermelde redenen ergens wel juist. Zeker de laatste.

Voor Ensor was het masker ook een manier voor mensen om zich te verbergen, om niet eerlijk te zijn. Want in de beginjaren kent Ensor veel kritiek. Zelfs van vrienden. Ensor vindt ze dan ook hypocriet. Vandaar het masker. Alleen zorgt Ensor ervoor dat de makers van die hypocriete figuren vaak overeenstemmen met hun echte gezicht. Zo laat Ensor zien wie de hypocrieten zijn. Maar misschien draagt Ensor ook zelf een masker, het pijnlijke masker van de kunstenaar die zich niet begrepen voelt en die vaak eenzaam is. Gelukkig wordt het vanaf zijn veertigste steeds beter. Hij mag vaker tentoonstellen en hij wordt steeds meer gewaardeerd als kunstenaar. Maar toch zal hij zich altijd een buitenbeentje voelen, niet begrepen door de wereld en de mensen.

De intrige is misschien wel het mooiste maskerschilderij van Ensor. Een vrouw pronkt met de man die ze net heeft veroverd. Bangelijke gezichten omcirkelen de twee. Een vrouw heeft een pop bij zich of is het een dood kind? Een doodskop rechtsboven bekijkt het gebeuren.

James Ensor, *De intrige*, 1890, KMSKA

Meestal verbergen maskers het ware gelaat van hun dragers. Bij Ensor werken ze net omgekeerd. Vanaf 1880 gebruikte Ensor, schilder van het masker, deze vermommingsen om de innerlijke kwaadaardigheid van zijn personages te laten zien in bizarre scènes. Sommige maskers uit het souvenirwinkeltje van zijn ouders zijn nog altijd te zien in het Ensorhuis.

Maskers boden James Ensor nieuwe expressieve mogelijkheden. Kijk maar naar de abrupte kleurovergangen in *De intrige*. Felle, agressieve kleurcontrasten, niet gemengde kleuren en ruwe borstelstreken versterken de akelige sfeer. Ensor laat licht en kleur met elkaar versmelten. Die techniek leerde hij van de Franse impressionisten. Zij gebruikten zuivere kleuren op de witte grondlaag van het schilderdoek. Zonder de traditionele onderschildering, en met zo min mogelijk schaduwen. Over die maskers vertelt Ensor in 'Les écrits de James Ensor': „Opgejaagd door navolgers heb ik mij teruggetrokken in het eenzame land van spotternij waar het masker heerst vol geweld, licht en schittering. Het masker zegt me: frisse tonen, een weelderig decor, brede onverwachte gebaren, felle uitdrukking, verrukkelijke turbulentie.”

Ensor is een meester in het spotten met mensen. Humor ziet hij zelf als een heerlijk wapen en hij gebruikt het vaak in zijn schilderijen. Die zijn bevolkt met vreemde personen: volkse types, carnavalsgasten, duivels, heksen, nimfen en ballerina's. Ze worden meestal in allerlei plezante situaties opgevoerd. Hij spot ook vaak met historische personages zoals koningen en keizers.

Ensor zal zijn hele leven blijven reageren en spotten met de chique burgerij. Zo zet hij de rijkelui letterlijk en figuurlijk in hun blootje in zijn schilderij 'De baden van Oostende'.

Hij drijft ook vaak de spot met 'belangrijke mensen' als advocaten, dokters, kunstenaars en politici van zijn tijd. Ze staan heel vaak in het middelpunt van zijn spotprenten.

Ensor hekelde de samenleving. Hij hield de mensen een spiegel voor. Zo is de spotprent 'Alimentation doctrinaire', een werk waarin het volk zich de drollen van de elite laat smaken. Het was zijn manier om het sociale beleid van 1889 aan te pakken. Die prent was toen heel choquerend. Niet dat Ensor altijd even consequent was. Toen hij in 1929 zelf baron werd, vroeg hij aan de drukker om die prent niet meer te verspreiden. Het exemplaar dat hij zelf bezat, verscheurde hij.

James Ensor, *Alimentation Doctrinaire*, 1889, Ensorstichting Oostende.

BEROEMD VAN TOKYO TOT LOS ANGELES

James Ensor is nog geen dertig jaar oud wanneer hij het meesterwerk *De intrede van Christus in Brussel* in 1889 schildert. Het doek is zo groot dat het jarenlang opgerold in zijn atelier blijft liggen. Pas wanneer Ensor verhuist, wordt het opgespannen en krijgt het schilderij een centrale plaats in het Blauwe Salon. Het maakt een overweldigende indruk op elke bezoeker.

Op het doek is een uitbundige massa te zien die Christus, zittend op een ezel en verscholen in het doek, begeleidt. In de figuur van Christus kun je enkele gelaatstrekken van Ensor zelf herkennen. Het gehele werk is beladen met de typische maskers en duizenden figuren. Ensor gebruikte de maskers op de voorgrond om de spot te drijven met enkele typische figuren uit de maatschappij. Zoals de verwaande militairen, de vissersvrouwen, de chique burgerij, de burgemeester met zijn schepenen in clownspakjes en ga zo maar door.

Het is dit werk dat ervoor gezorgd heeft dat Ensor heel bekend werd. Toch wordt het kunstwerk pas in 1929 voor het eerst tentoongesteld.

De kunstenaar is op latere leeftijd een graag geziene gast, hij wordt geroemd in Oostende en ver daarbuiten. Vele grote kunstenaars uit binnen- en buitenland bezoeken de oude Ensor in Oostende. Hij verwelkomt ze in zijn blauw salon.

Voor zijn zeventigste verjaardag krijgt Ensor een eigen borstbeeld. Na vele omzwervingen krijgt *De Intrede* in 1987 een nieuwe thuis in het Getty Museum in Los Angeles. Het wandtapijt van *De Intrede* is een creatie uit 2010 maar werd wel gebaseerd op een tapijnt ontwerp dat eigenhandig door Ensor is ingekleurd. Ensor overlijdt in 1949. Hij krijgt een bijna vorstelijke begrafenis met een gigantische rouwstoet. Zijn laatste rustplaats wordt zijn geliefde Duinenkerkje in Mariakerke. James Ensor had zich met succes ingezet voor het behoud van de duinen en het kerkje in Mariakerke en had daarom deze site zelf gekozen als laatste rustplaats.

De intrede van Christus in Brussel, het bekendste schilderij van Ensor hangt in het Getty Museum in Los Angeles. Door onenigheid tussen de Vlaamse en Franstalige overheden glipte het te koop gestelde werk uit 'Belgische' handen, in de jaren 1980. Jammer.

James Ensor, Wandtapijt 'De blijde intrede van Christus', Ensorhuis Oostende.

Bijlagen

**ACTIVITEIT 1: NEDERLANDS
INFO OVER HET LEVEN VAN JAMES ENSOR**

James Ensor, *Maskers bekijken een zwarte goochelaar*, ca. 1878-1879, Privé-verzameling.

James Ensor, Stilleven met Chinoiserieën, 1906, KMSKA

Anoniem, James Ensor in zijn atelier, 1900, Collectie Mu.ZEE bibliotheek Oostende – Stad Oostende

James Ensor, *Stilleven met bloemenhoed*, 1883, Mu.ZEE Oostende

James Ensor, Burgersalon, 1881, KMSKA

James Ensor, Burgersalon, 1911, Clemens-Sels-Museum, Neuss

James Ensor, *Stilleven met chinoiserieën*, 1906, KMSKA

James Ensor, *De intrige*, 1890, KMSKA

James Ensor, Alimentation Doctrinaire, 1889, Ensorstichting Oostende.

De intrede van Christus in Brussel in 1889, James Ensor, J. Paul Getty Museum Los Angeles

ACTIVITEIT 2: KUNSTZINNIGE VORMING

KENNISMAKEN MET HET LEVEN EN WERK VAN DE KUNSTENAAR JAMES ENSOR

Lesdoelen: Zie pagina 37.

Materiaal: Wordt meestal vermeld bij de werkvorm. Is gevarieerd en afhankelijk van de werkvorm.

- Lesverloop:**
- o Kan in de klas of thuis worden voorbereid
  - o Presentatie kan in de klas. Maar kan ook als een thuis afgewerkte opdracht aan de leerkracht worden overhandigd.

EEN AANBOD MUZISCHE ACTIVITEITEN

- o Leerlingen hebben de tekst over het leven van Ensor gelezen en zijn eventueel naar het Ensorhuis, Mu.ZEE of mu-zee-um Oostende geweest.
- o Op basis van deze ervaringen kiezen ze een of meerdere schilderijen van Ensor waarmee ze creatief aan de slag gaan. Van slam poetry of een soundtrack bij een werk van Ensor creëren tot een ontwerp voor een Ensor-tattoo of een podcast maken.
- o Deze opdracht kunnen ze ook thuis uitvoeren (individueel of liefst in groepjes van twee of drie) en digitaal aan de leerkracht presenteren. Natuurlijk is het fijner indien de presentatie ook met medeleerlingen kan gedeeld worden. Alles afhankelijk van de tijd die men aan het project kan besteden.
- o De keuze van het kunstwerk is heel bepalend voor het slagen van de activiteit. Als leerlingen bijvoorbeeld een soundscape van geluiden maken bij een schilderij van Ensor, kiest men best een werk met verschillende personages in uiteenlopende situaties.

MENS EN MAATSCHAPPIJ

GESPREK

Leerlingen gaan met elkaar in gesprek vanuit een heldere maar abstracte vraag die ze zelf aanbrengen. Ze formuleren argumenten pro of contra, reageren op elkaars ideeën. Het denken staat hier centraal.

Enkele vragen die het gesprek op gang kunnen trekken: Wat is kunst? Kan de kunst van Ensor iets betekenen voor mij of voor anderen? Roepen de werken van Ensor emoties bij me op? Kan kunst de wereld mooier maken. Kan kunst, zoals de werken van Ensor, mij en anderen aan het denken zetten? ... Het gesprek kan opgenomen worden. Of er wordt een samenvatting van gemaakt.

GELUID EN MUZIEK

SOUNDSCAPES MAKEN BIJ EEN SCHILDERIJ

Verschillende (soorten) geluiden bedenken bij een werk van Ensor en die met de stem of materialen weergeven.

Duid of verzin de verschillende geluiden die je kunt horen of zou kunnen horen bij het werk. Maak hiervoor eerst een scenario. De opname kan live geburen. Maar ook digitaal worden gemaakt. Dan nemen de leerlingen de geluiden op en monteren die. Bij een presentatie voor een publiek luistert men eerst naar de soundscape met de ogen dicht. Daarna bekijken ze het kunstwerk. Na de presentatie volgt een nabespreking.

MUZIEKSTUK MAKEN BIJ EEN SCHILDERIJ

Bij een schilderij of prent wordt een stukje filmmuziek, of beter gezegd, kunstwerkmuziek gecreëerd. Ook dit kan worden opgenomen.

Kies een werk dat een niet voor de hand liggende sfeer oproept. Die kan donker zijn, lichtvoetig, vol kolder. Het beeld moet in elk geval met de klankkleur van een muziekstuk corresponderen. Bespreek daarom eerst met elkaar welke sfeer het schilderij oproept. Het wordt alleen boeiender als er verschillende sferen door elkaar lopen. Wordt interessanter voor het muziekstuk. Het spreekt voor zich dat deze opdracht best in handen is van iets ervaren muzikanten.

DE STEM

Rappen, slam poetry, zingen, spelen met de stem bij een kunstwerk. De rollen kunnen verdeeld worden.

Eén persoon rapt bijvoorbeeld het verhaal of wat er zich mogelijk afspeelt op het schilderij. De anderen zingen of spelen tussen de slam poetry met hun stem een van de figuren uit het werk.

AUDIOFRAGMENTEN BELUISTEREN VAN ENSOR EN DAAR PASSENDE FOTO'S OF KUNSTWERKEN BIJ ZOEKEN

Zoek enkele audiofragmenten met Ensor op www.facebook.com/watch/?v=10154493342994344. Omgekeerd kan ook natuurlijk. Maak zelf een audiofragment bij een of meerdere kunstwerken zoals bij www.youtube.com/watch?v=Q4fuHYJidVk en www.facebook.com/watch/?v=515194093531140

EEN INTERVIEW AFNEMEN VAN ENSOR

Spreek vooraf een thema of thema's af waar Ensor het kan over hebben.

Misschien ook leuk om vooraf enkele audiofragmenten te beluisteren waarin Ensor aan het woord is. Zie hierboven.

BEELD

WERKEN MET SYMBOLEN

Bedenk een tag of tattoo die staat voor het Ensorjaar in Oostende.

MIJN FAVORIETE PLEKJE

Voor Ensor was Oostende zijn lievelingsplek. Hij schilderde vaak de stad met zijn haven, vissersboten, huizen, weiden met molens en huisjes.

Teken jouw favoriete plek. Dat kan een plaats zijn die je bezocht op reis of een plaats in de stad. Je mag gebruik maken van een bestaande of te nemen foto. Je schilderij of prent mag best de felle of lichte kleuren hebben die zo typisch zijn voor Ensor.

EEN ZELFPORTRET VAN ENSOR

Bekijk zeker de foto's en schilderijen met zelfportretten van een schilderende Ensor.

Maak een portret van jezelf als artiest. Zittend of staand, het maakt niet uit. Het kan ook enkel je gezicht zijn. Voeg er een element aan toe dat typisch is voor jou. Zoals Ensor deed in het "Zelfportret met bloemenhoed".

SCHRIJVEN

EEN GEDICHT SCHRIJVEN BIJ EEN SCHILDERIJ OF FOTO

Dat kan bijvoorbeeld een 'Elfje' zijn. Een elfje moet uit elf woorden en vijf regels bestaan. Op de eerste regel van een elfje staat slechts één woord. Op de tweede regel staan twee woorden, op de derde regel drie woorden, op de vierde regel vier woorden en op de vijfde regel staat weer één woord. De laatste regel moet het gedicht samenvatten in één woord. Denk dus goed na over die laatste regel.

EEN DROOMVERHAAL SCHRIJVEN BIJ EEN SCHILDERIJ

Laat je volledig op je fantasie meevoeren. Het hoeft allemaal niet mogelijk te zijn.

Hoe is die ene badkoets op het strand er gekomen? Nu is er niemand. Zaten er mensen of andere wezens in de badkoets? En wat gebeurt er dan?

EEN RECENSIE SCHRIJVEN

Er zijn een aantal schilderijen van Ensor besproken. Maar wat vinden ze nu zelf van een uitgekozen schilderij? Kunnen ze uitleggen welke gevoelens het bij hen oproept en waarom?

Laat ze eerst in drie zinnen starten met een korte beschrijving van het schilderij om dan over te gaan naar de bespreking: wat het schilderij voor hen oproept.

EEN VERHAAL BEDENKEN WAARBIJ EEN SCHILDERIJ DE START OF HET EINDE IS

Deze fantasiefoto kan bijvoorbeeld zowel een start als een eindpunt zijn van een verhaal. Maar ook een schilderij van Ensor kan perfect hiervoor dienen.

DRAMA

WERKEN NAAR OF VANUIT EEN TABLEAU VIVANT

Ook weerom hier is de keuze van het schilderij van Ensor zeer bepalend. Een schilderij als 'De intrige' zou bijvoorbeeld goed werken bij deze werkvorm.

Leerlingen bekijken het schilderij dat precies een stilstand van personages weergeeft. Ze verzinnen de situatie wat aan deze stilstand voorafgaat en spelen die. Er kan ook omgekeerd worden gewerkt. Dan vertrekken de leerlingen vanuit de stilstand en komt het schilderij tot leven. Telkens wordt het dramamoment met de camera of smartphone vastgelegd.

MASKERSPEL, CLOWNERIE, EEN VERHAAL VERTELLEN, EEN LUISTERSPEL, EEN MONOLOG OF DIALOOG IN SCENE ZETTEN

Heel veel dramawerkvormen zien we mogelijk bij een van de schilderijen. Een spotprent komt tot leven via een dialoog, een portret van iemand wordt een 'monologue interieur' waarbij het personage luidop zegt wat hij of zij denkt. Maskers uit 'De intrige' stappen even uit hun stilstaande rol en spreken met elkaar. Telkens wordt het dramamoment met de camera of smartphone vastgelegd.

MEDIA

FOTOGRAFIE

Een foto van Ensor in zijn tijd of een schilderij of prent van de meester vormt het uitgangspunt van een foto-opname. Niet met de bedoeling om een kopie te maken van een bestaande foto of schilderij. Het bestaande materiaal dient puur als inspiratie.

Een foto van een wandelende Ensor in zijn thuisstad kan de start zijn van een fotoreeks waarin een jongere gefotografeerd wordt op voor hem / haar inspirerende plaatsen in Oostende. Een schilderij van een stilleven met voorwerpen uit het souvenirwinkeltje ten huize van Ensor kan een foto worden van een stilleven met voorwerpen die jongeren nauw aan het hart liggen.

FILM

Een 'reclamespot' maken om het Ensorjaar in de kijker te zetten.

Hiervoor zal een scenario en een moodboard wel essentieel zijn. Laat jongeren in het filmpje vooral de nadruk leggen op wat Ensor en zijn werk voor hen zo bijzonder maakt. Is het zijn excentriek zijn? Zijn spot die hij drijft met een bepaald soort mensen? Zijn liefde voor de stad? Bekijk www.youtube.com/watch?v=mhFV9gteBRk&t=254s waarin zanger en componist Admiral Freebee een ode laat horen aan Ensor. Wil je een meer ernstige en beschouwende film over leven en werk van Ensor? Dan geven www.youtube.com/watch?v=xX_K0tBWj7U&t=23s en www.youtube.com/watch?v=VTEAo74t-F0&t=115s je inspiratie. Mooie filmpjes van het KMSK Antwerpen dat de grootste collectie Ensors heeft.

LAY-OUT

Een affiche ontwerpen voor het Ensorjaar met jongeren als doelgroep.

Hoe brengen we tekst en een sterk (bestaand of nieuw) beeld samen? Het kan ook de affiche worden van hun kunstzinnig project.

EEN PODCAST MAKEN

Over een dag uit het leven van James Ensor

Vooraf even op internet zoeken hoe je het best aan de slag gaat om een goeie podcast te maken. Een interessante podcast over Ensor en Oostende vind je alvast op www.vrt.be/vrtmax/podcasts/radio1/o/oostende---compagnie/1/oostende-en-co--james-ensor/

DANS

BEWEGINGEN VERZINNEN BIJ EEN KUNSTWERK, EEN DANSIMPROVISATIE CREEREN BIJ EEN KUNSTWERK, EEN DANS OPBOUWEN VERTREKKEND VANUIT POSES VAN EEN SCHILDERIJ

Een schilderij met maskers kan aanleiding worden voor een danse macabre. De figuren uit een spotprent kunnen grotesk tot leven komen. Een wandelende Ensor op een foto, twee personen zittend in een salon, ... Elk statisch beeld kan inspirerend werken om in iets dansants te worden omgezet.

MODE

ONTWERPEN

Uitpakken met een eigen kledingstijl, geïnspireerd op een van de werken van Ensor.

Het schilderij 'De Intrige' kan inspiratie geven voor een modeshow die start of eindigt met de kleurrijke personages op een rij. Het zelfportret van Ensor met de bloemenhoed kan aanleiding zijn tot het ontwerpen van een bloemenhoed. Ofwel een bestaande hoed pimpen, ofwel een hoed uit inpakpapier maken en die pimpen. Achteraf wordt een selfie met de modieuze hoeden gemaakt.

STAPPENPLAN VOOR HET BEDENKEN EN UITVOEREN VAN EEN KUNSTZINNIG PROJECT

VOORAF

We beseffen heel goed dat er in een derde graad secundair **weinig ruimte is voor veel extra's**. Daarom hebben we onze lessuggesties voor de klas **bepikt tot twee activiteiten en een uitstap als facultatieve activiteit**.

DE VOORGAANDE ACTIVITEITEN ZIJN

- Een **leesverhaal** over leven en werk van Ensor (pagina's 6 tem 12 van dit pakket).
- Facultatief kan er **bezoek** gebracht worden aan het **Ensorhuis, Mu.ZEE Oostende** of **mu-zee-um**. Het **Ensorhuis** bestaat uit de authentieke woon- en werkplek van de kunstenaar. Verder zijn er nog belevingsruimtes waarbij o.a. Ensors schilderijen tot leven worden gewekt en je een inktje krijgt in zijn atelier. Alles heel laagdrempelig. Met *Rose, Rose, Rose à mes yeux, James Ensor en het stilleven in België 1830-1930* brengt **Mu.ZEE Oostende** de eerste tentoonstelling volledig gewijd aan de stilleven van Ensor. Deze expo toont hoe Ensor het 19de-eeuwse stilleven interpreteert en verder doet evolueren. Er is ook werk te zien van Ensors voorlopers en tijdgenoten. Bij de kunsteducatieve organisatie **mu-zee-um vzw** kan je altijd terecht voor rondleidingen en workshops 'op maat'. In het Ensorhuis en Mu.Zee zijn er ervaren gidsen die alle leeftijden meenemen op een boeiende trip. Van plan een rondleiding te boeken? Dan stellen we voor om vooraf de activiteit over het leven van Ensor eerst uit te voeren als voorbereiding op je bezoek. Deel dit ook mee vooraf. De overige activiteiten zien we eerder als naverwerking.
- Een reeks **muzische suggesties** om naar aanleiding van het verhaal of naar aanleiding van het bezoek aan het Ensorhuis, Mu.ZEE of mu-zee-um creatief met enkele thema's rond Ensor aan de slag te gaan (pagina's 27 tem 32 van dit pakket).

EEN KUNSTZINNIG PROJECT - FACULTATIEF EN BUITEN DE LESUREN

In dit deel gaat onze aandacht uit naar het opzetten (op vrijwillige basis en buiten de schooluren) van een **kunstzinnige activiteit rond de figuur van Ensor**. Op basis van het aanbod (activiteit 1 verhaal, activiteit 2 creatieve verwerking en het eventuele bezoek – zie pagina's 6 tem 32) bedenken leerlingen een creatief concept. Het **bedenken, voorbereiden en presenteren gebeurt buiten de schooluren**.

De **presentatie** van dit project kan bijvoorbeeld een 'uitsmijter' zijn op het einde van het schooljaar aan de scholengroep of een deel ervan. Dit kan in de vorm van een vrij podium, tentoonstelling, dansperformance, dramamoment of een mediapresentatie met film of foto.

Aangezien deze activiteit niet in lesverband gebeurt, kun je als leerkracht alleen maar een **begeleidende coach** op afstand zijn. Wat op zich niet fout is. Je kunt deze kunstzinnige activiteit ook zien als 'wij jongeren deden dit helemaal op ons eentje!'. En dat werkt uitstekend bij jongeren.

STAPPENPLAN VOOR EEN KUNSTZINNIG PROJECT

1. Bepaal het concept

Leg het concept vast in drama, dans, beeld, media of muziek via een brainstorm met je groep of klas

Verzamel hiervoor woorden, beelden en ideeën

Durf heel breed en 'out of the box' te denken.

Is iedereen overtuigd van dit idee. You go!

2. Leg je eindopdracht vast

Vanuit je concept of idee bedenk je een haalbare eindopdracht.
Wordt het drama, dans, beeld, media of muziek?

Is die eindopdracht open genoeg opdat iedereen van de groep zijn inbreng kan hebben?

Zie je die eindopdracht concreet en helder voor ogen? Of... Hoelang zal het duren?
Met hoeveel voer je het uit? Hoe verloopt de presentatie en waar is het publiek? Welk materiaal heb je nodig? Wat zijn de beperkingen? Wat zijn de uitdagingen?

**Koppel alles altijd terug met het concept want dat heb je samen beslist.
Probeer iedereen zeker aan boord te houden. Ook al zijn er meningsverschillen.**

3. Welke stappen moeten nog worden gezet richting einde?

Moet er nog inspiratie worden bij gehaald? Of een extra persoon voor ... ?

Drama, dans, beeld, media of muziek... Dat wordt dus oefenen.

Is er nog hulp nodig? Zeker als je wat vast zit. Durf hulp te vragen van leerlingen, leerkrachten of externen.

Een extern oog en oor erbij halen in de laatste rechte lijn. Het kan nooit kwaad.

Ligt de structuur goed vast?

Is er promo nodig? Zo ja, wie doet dat?

Wie nodig je uit?

4. At the end: organisatie en controle

Ruimte en inrichting van de ruimte ok?

Het materiaal is allemaal ter beschikking?

Praktische zaken die je niet uit het oog mag verliezen.
Van drankbonnen tot opruimen achteraf.

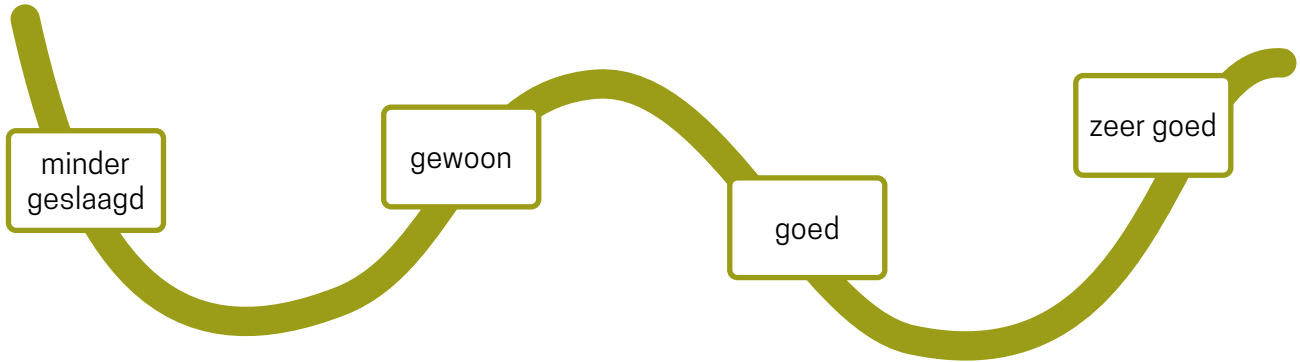

Activiteit 4. Evaluatie van het project

WAT VOND JE VAN HET PROJECT? WAT HEB JE ERVAN OPGESTOKEN?

Ik vond het project algemeen. Omcirkel.

Leg kort uit waarom.

.....

.....

.....

Wat is je vooral bijgebleven van het project?

.....

.....

.....

.....

Wil je nog iets weten over Ensor? Zo ja, wat?

.....

.....

.....

.....

Onderwijsdoelen

ACTIVITEIT 1 NEDERLANDS: OVER HET LEVEN EN WERK VAN ENSOR

- Selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten
- Nemen doelgericht deel aan mondelinge interactie
- Brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen

ACTIVITEIT 2 KUNSTZINNIGE VORMING: EEN AANBOD VAN MUZISCHE ACTIVITEITEN

- Reflecteren over eigen beleving bij kunst- en cultuuruitingen
- Lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft

ACTIVITEIT 3 KUNSTZINNIG PROJECT (BUITEN DE LESTIJDEN)

- Doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding
- Gebruiken functionaliteiten om digitale inhoud te creëren
- Genereren creatieve ideeën om problemen op te lossen
- Respectvol, constructief met anderen in interactie gaan, rekening houden met elkaars grenzen

ACTIVITEIT 4 EVALUATIE

- Laten nadenken over eigen vorderingen
- Feedback geven over het leerproces

BRONNEN

- Xavier Tricot, James Ensor, Kroniek van zijn leven, Uitg. Mercatorfonds
- Koen Crul en Oetang, De Grote Zeppelin, Didactiek voor kunstzinnige vorming in het onderwijs, Uitg. Pelckmans
- Inne Gheeraert en Mieke Mels, Ensor en Spilliaert, Uitg. Mu.ZEE Oostende
- A la Carte, Uitg. Mu.ZEE Oostende
- James Hond en de zwarte vorst, uitgeverij Van Halewyck
- www.jamesensor.vlaamsekunstcollectie.be
- www.mskgent.be
- www.muze.be
- www.kmska.be

CREDITS

Een uitgave in opdracht van mu-zee-um vzw in het kader van het Stadsfestival Ensor 2024

Concept en teksten:

Rik De Jonghe (educatief ontwerper) rik.henri.de.jonghe@gmail.com

Vormgeving: Bianca Dewamme: www.wobie.be

Feedbackgroep van leerkrachten:

Iris, Lieselot, Jolien, Frie, Heidi, Karel, Frederik en Hannes

